

GLOBALLASHUV SHAROITIDA EXPORTNI RAG'BATLANTIRISH VA MILLIY ISHLAB CHIQRISH RAQOBATBARDOSHLIGINI OSHIRISHNING NAZARIY ASOSLARI

Berdivaliyeva Madina Komiljon qizi
Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
Ilmiy rahbar: PhD, dotsent Raximov E.N.

Annotatsiya: *Ushbu maqolada globallashuv sharoitida eksportni rag'batlantirish va milliy ishlab chiqarish raqobatdoshligini oshirishning nazariy asoslari tahlil qilingan. Maqolaning asosiy maqsadi – eksportni rag'batlantirish, savdoni erkinlashtirishning iqtisodiyot raqobatbardoshligini oshirishdagi ta'siri, O'zbekistonning tashqi savdodagi mavqeini mustahkamlash, shuningdek, iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish, xalq farovonligini yanada oshirishni hamda ishlab chiqarish raqobatbardoshligini oshirishning nazariy asoslari yoritib berilgan.*

Kalit so'zlar: *eksport raqobatbardoshligi, raqobatbardosh iqtisodiyot, globallashuv, iqtisodiy nazariyalar, iqtisodiy integratsiya, raqobatbardosh iqtisodiyot, milliy iqtisodiyot, tashqi savdo, savdoni erkinlashtirish, iqtisodiy o'sish.*

Abstract. *The article analyzes the effect of export promotion during globalization in increasing competitiveness of national production. The main purpose of the article is to register the export target, the effect of trade liberalization on ensuring economic stability, to ensure the position of Uzbekistan in the organization of trade, to encourage economic growth, to further improve the welfare of the people and theoretical foundations of the productivity of production are explained.*

Key words: *export competitiveness, sustainable economy, globalization, economic theories, economic integration, sustainable economy, national economy, trade organization, trade liberalization, economic growth.*

Аннотация. *В статье анализируется влияние стимулирования экспорта в условиях глобализации на повышение конкурентоспособности национальной продукции. Основная цель статьи - зарегистрировать цель экспорта, влияние либерализации торговли на обеспечение экономической стабильности, обеспечить позиции Узбекистана в организации торговли, стимулировать экономический рост, дальнейшее повышение благосостояния народа и теоретические основы производительности производства.*

Ключевые слова: *экспортная конкурентоспособность, устойчивая экономика, глобализация, экономические теории, экономическая интеграция, устойчивая экономика, национальная экономика, организация торговли, либерализация торговли, экономический рост.*

Kirish. *Mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirishga ko'p omillar ta'sir etadi. Bu omillar ko'plab bo'lib, ularning eng muhimlarini aniqlash va ularning shartlarini o'rganish masalasi doimo dolzarblikni anglatadi. Ishlab chiqarish raqobatbardoshlik*

globallashtirish sharoitida barcha mamlakatlarning asosiy vazifasi hisoblanadi. Jahon iqtisodiyotining globallashtirishga o'tishi bilan savdoni liberallashtirish bilan o'zaro aloqador hisoblanadi. Rivojlanayotgan mamlakatlarning ilg'or qismi tashqi savdo siyosati birmuncha liberallashtirishgan. Shu sababli ham tashqi dunyo bilan iqtisodiy aloqalarni mustahkamlash iqtisodiy rivojlanish uchun juda muhim sanaladi.

Asosiy qism. Hozirgi davrda jahon iqtisodiyoti taraqqiyotining eng salmoqli jarayonlaridan biri globallashtirish bo'lib, u XX asr oxirlarida keskin jadallashtirishgan xo'jalik faoliyatining baynalmillashuvi rivojida sifat jihatidan yangi bosqichni boshlab berdi.

Endilikda ko'pgina mavzulardagi iqtisodiy-ijtimoiy munozalarga ham globallashtirish ruhi singib bormoqda. Jumladan, tashqi savdo yo'nalishlari erkin savdo hamda proteksionizm ko'rinishlarda namoyon bo'lyotganini ko'rishimiz mumkin. Iqtisodiyotning raqobatdoshligini ta'minlash uchun davlatning savdo siyosatini samarali tarzda olib borish lozim. Jahon iqtisodiyotining baynalmillashuvining tabiati va ko'lamiga, shuningdek, uning ochiqlik darajasini oshirishga ko'plab omillar ta'sir qiladi. Ular quyidagilar(1-rasm);

1-rasm. Ochiqlik darajasiga ta'sir etuvchi omillar²⁴

Iqtisodiyot ochiqlik darajasi odatda ikki jihat bilan farqlanadi. Birinchisi fundamental, bu asosan mehnat taqsimotiga jalb qilinganligi darajasi ya'ni ishlab chiqarish jarayonini nisbiy ustunligimizdan foydalangan holatda raqobatdoshligini oshirishga asoslangan hisoblanadi. Boshqacha qilib aytganda, milliy ishlab chiqarishning tashqi iqtisodiy aloqalarga bog'liqlik darajasi haqida ketadi. Ikkinchi esa, institutsional ochiqlik mamlakatning savdo-iqtisodiy va valyuta tartibotlari hamda liberallashtirish darajasi bilan o'lchanadi.

Jahon tajribalarini tahlil qilinganda, iqtisodiyotning ochiqligi globalizatsiya

²⁴ Muallif izlanishlari asosida mustaqil tuzilgan.

jarayoniga faol ishtiroki rivojlanishini jadallashtirish maqsadida tashqi omillardan foydalanish imkoniyatlarini kengaytiradi. Ochiq iqtisodiyotning shakllanishida davlat sezilarli rol o'ynaydi. U tovarlar va xizmatlarni chetga olib chiqishni rag'batlantirish, firmalar bilan kooperatsiyalanish va tashqi iqtisodiy aloqalar rivojlanishiga yordam bergan holda eksport ishlab chiqarishni rag'batlantirish vazifalarini o'z zimmasiga olgan holda eksportni yanada rag'batlantirsa bu orqali ishlab chiqarish raqobatdoshligini yana oshirishimiz mumkin. Eksport mahsuloti ishlab chiqarishni rag'batlantirish uchun quyidagilarni amalga oshirishimiz lozim (2-rasm):

eksport mahsuloti ishlab chiqarish uchun chetdan keng qamrovli olib kirilayotgan xomashyo va materiallarni bojdan ozod qilish;

eksport daromadlariga bevosita soliqlar stavkalarini pasaytirish;

eksportchi korxonalarining milliy ta'minotchilarini soliqlardan ozod qilish;

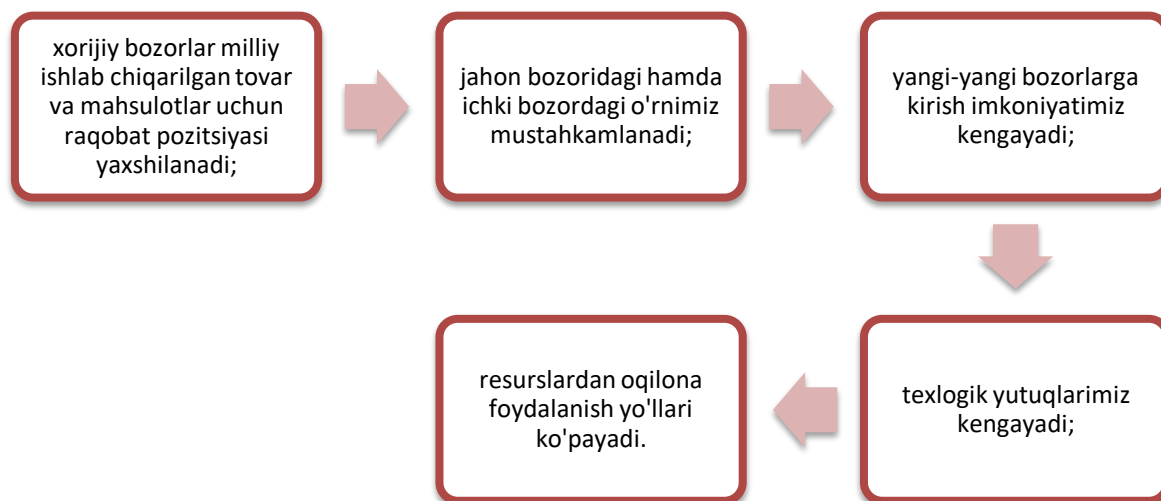
eksport mahsulot va xizmatlar ishlab chiqaruvchi korxonalarga chetdan zamonaviy asbob-ustunalar bilan ta'minlanishga yordam berish.

2-rasm. Ekspotni rag'batlantirishga takliflar²⁵.

Mamlakat ishlab chiqarish raqobatdoshligi va uning iqtisodiy rivojlanish darajasi, uning xalqaro ishlab chiqarishda, xalqaro moliya bozori operatsiyalarida ishtirok etishi mamlakat rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Barcha mamlakatlarning milliy xo'jaliklari biron-bir darajada turli aholi qatlamlarining iqtisodiy manfaatlariga daxldor bo'lgan tashqi savdoga bog'liq. Eksportni rag'batlantirish orqali ishlab chiqarish raqobatdoshligimizni oshirsak bu bizga quyidagilarni ta'minlaydi²⁶(3-rasm):

²⁵ Muallif ishlanishlari asosida mustaqil tuzilgan.

²⁶ Raximov, E. N. "Hududiy iqtisodiy xavfsizlik va uning asosiy xususiyatlari." (2023).

3-rasm. Eksportni rag'batlantirish orqali ishlab chiqarish raqobatdoshligini oshirishning kutilayotgan natijalari²⁷.

Biz bilamizki, tashqi savdo butun dunyoda qiyosiy ustunlikka asoslangan. O'zbekistonda tashqi savdoni erkinlashtirish siyosati raqobatdosh bo'lmagan tarmoqlarni asta-sekinlik bilan chiqib ketishi va o'zbekistonlik eksportchilar uchun qiyosiy ustunlikka ega bo'lgan tarmoqlarda ustunlikka erishishga sabab bo'lishiga olib keladi. Jahon mamlakatlari tajribasiga nazar tashlaydigan bo'lsak, Yaponiya tashqi bozor orqali asosan eksport ulushining hisobiga iqtisodiyoti rivojlanib ketmoqda. Yaponiya dunyoda eksport qiluvchi davlatlar orasida eng yuqori o'rinlarda turadi deyarli dunyo eksportidagi ulushi 4 % ga yaqin. Yaponiya urushdan keyingi davdda iqtisodiy islohotlar, eksportni budjet mablag'lari hisobiga subsidiyalash orqali hamda o'zining dunyoda qiyosiy ustunligiga, ya'ni ilg'or raqobatbardoshli tarmoqlarga katta etibor bergan holatda hozirgi " yapon mo'jiza" ning yuzaga kelishiga sabab bo'ldi.

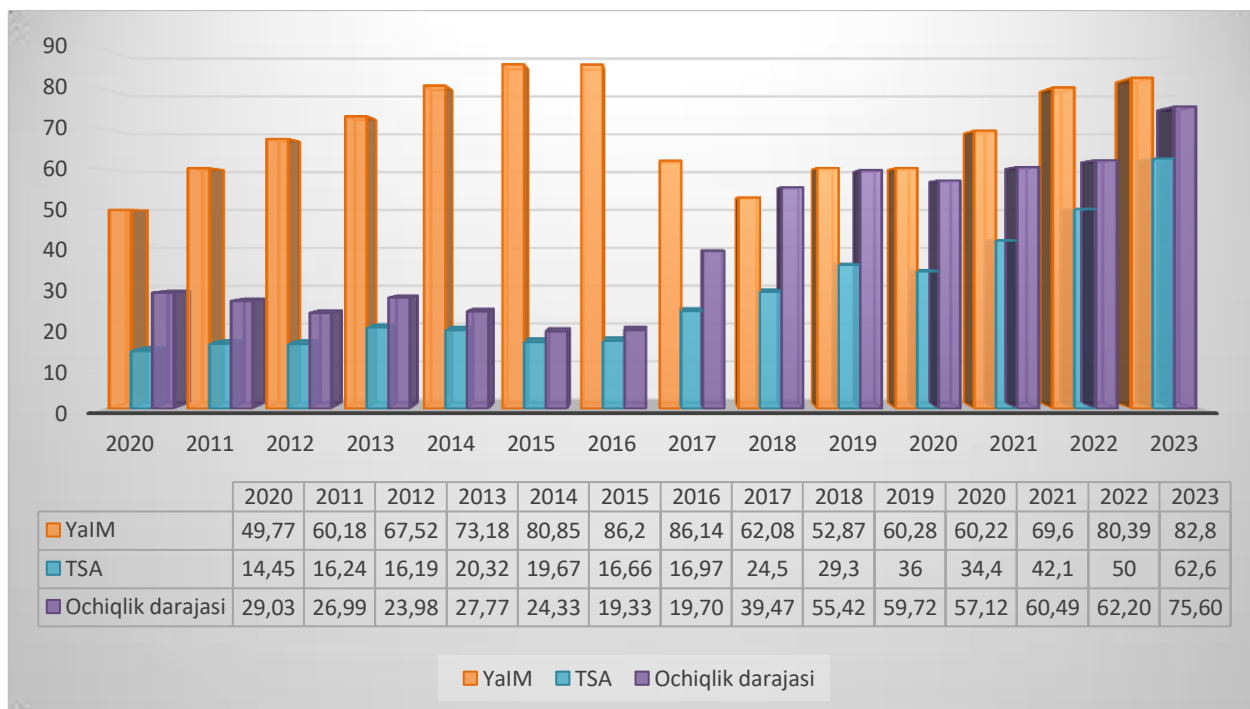
Davlatimiz tashqi savdoni liberallashtirish maqsadida Jahon Savdo Tashkilotiga (keying o'rinlarda JST) a'zo bo'lish masalasida bir qancha ishlar amalga oshirilmoqda. Bizning fikrimizcha, JSTga a'zo bo'lishni tezlashtirishimiz zarur. JSTga qo'shilish-mamlakatning jahon xo'jalik aloqalari tizimiga integratsiyalashuvi dinamikasining yuqoriliga, g'arb bozorlarini mamlakatimiz mahsulotlari uchun "ochish" va mamlakat sanoatining raqobatsohligini oshirish zaruriyati bilan asoslanadigan obyektiv jarayondir. Milliy iqtisodiyotning qiyosiy ustunliklarini ro'yobga chiqarish vazifalarining muqobil variatlariga ega nuqtai nazaridan aynan ushbu raqobatbardoshlikni oshirish salohiyati, shuningdek, milliy ixtisoslashuvning raqobatbardoshli ishlab chiqarishlarni rivojlantirish imkoniyati – O'zbekistonning

²⁷ Muallif izlanishlari asosida mustaqil tuzilgan.

JSTga a'zo bo'lib kirishidan oladigan asosiy foydasi mana shular hisoblanadi.

Tashqi savdoda eksportni rag'batlantirish orqali tashqi savdo aylanmasida eksport hajmini oshirish bu orqali liberallashtirish va uni son jihatidan talqin qilinish muhim ahamiyat kasb etadi(1-grafik).

1-grafik. 2010-2023-yillar O'zbekiston Respublikasining tashqi dunyoda ochiqlik darajasi²⁸

Olimlarning e'tirof etishicha, liberallashtirish mexanizmining shaklanishi eksport va import hajmlarining ortishi va ularning YaIMdagi salmog'I alohida ahamiyat kasb etadi shu sababli ham O'zbekistonning ochiqlik darajasini quyidagicha hisoblab chiqdik $[(\text{eksport} + \text{import}) / \text{YaIM}] * 100\%$. Yuqoridagi grafik ma'lumotlaridan shuni ko'rishimiz mumkinki, ochiqlik darajasi ortib borgan sari iqtisodiyotning yaxshilanayotganiga guvoh bo'lishimiz mumkin. Ta'kidlash joizki, O'zbekiston Respublikasi iqtisodiyotining ochiqlik darajasi 2010-yilda ancha past 29.03% atrofida bo'lgan va keyichalik davlatning tashqi savdoni liberallashtirishga oid qarorlariga asosan 2023- yilga kelib 75.6% ga ko'tarilgan. 2024-yilning yanvar-aprel oylarida O'zbekiston dunyoning 186 davlati bilan savdo aloqalarini o'rnatib, tashqi savdo aylanmasi hajmini 20,9 milliard AQSh dollariga yetkazganini ko'rishimiz mumkin. Eksport - 8,5 mlrd (9% ga o'sdi), Import - 12,4 mlrd (3,9% ga o'sdi). O'zbekiston tashqi savdo aylanmasi 5,9 foizga o'sdi. 2024-yilda ochiqlik darajamiz yanada ortib aholi turmush darajasiga ham sezilarli darajada ta'sir qiladi.

Xulosa. Xulosa o'rnida aytishimiz mumkinki, iqtisodiyotning ochiqligi globalizatsiya jarayoniga faol ishtiroki rivojlanishini jadallashtirish maqsadida tashqi

²⁸ Muallif izlanishlari asosida mustaqil tuzilgan.

omillardan foydalanish imkoniyatlarini kengaytiradi. Ochiq iqtisodiyotning shakllanishida davlat sezilarli rol o'ynaydi. Har qanday mamlakatda ichki bozorda raqobatning mavjudligi bozor xo'jaligi muvaffaqiyatli faoliyat ko'rsatishining asosiy ko'rsatkichi hisoblanadi, jahonning ko'plab mamlakatlarida, shu jumladan o'tish iqtisodiyotiga ega bo'lgan mamlakatlarda raqobat to'g'risida qonunlarning qabul qilinganligi va mazkur masalalar bilan shug'ullanuvchi milliy tashkilotlarning tashkil etilganligi ushbu holatni tasdiqlab turibdi. Milliy iqtisodiyotning raqobatbardoshligi – bu iqtisodiyotning muhim ko'rsatkichlari halatini tashqi parametrlarga nisbatan yalpi baholashni o'zida mujassam etgan qiyosiy tavsif hisoblanadi, shu sababli milliy iqtisodiyotning raqobatbardoshligi xalqaro raqobatda namoyon bo'ladi.

Mamlakatning raqobatbardoshligi erkin va halol raqobat sharoitida mamlakatning jahon bozori talablarini qondiruvchi tovarlarni ishlab chiqarish va xizmatlar ko'rsatish qobiliyati sifatida ta'riflash mumkin. Mamlakatning raqobatbardoshlik ko'rsatkichi, birinchi galda mamlakatning jahon bozorida mavqeni tavsiflovchi, shuningdek tovar ishlab chiqaruvchining hamda tarmoqning raqobatbardoshligini birlashtiruvchi umumiy ko'rsatkich hisoblanadi. Globallashuv sharoitida exportni rag'batlantirish va milliy ishlab chiqarish raqobatbardoshligini oshirish uchun ko'rilayotgan chora-tadbirlar bu yuqoridagi masalalarning qanchalik muhim ahamiyat kasb etishini bildiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasining Konstitusiyasi. - T.: «O'zbekiston», 2023.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 29 noyabrdagi PQ-5587-son “Mahalliy ishlab chiqaruvchilarning eksport salohiyatini yanada rag'batlantirish chora-tadbirlari to'g'risidagi” qarori.
3. Prezidentining O'zbekiston Respublikasi Prezidentining “Eksportga ko'maklashish va uni rag'batlantirishni kuchaytirish chora-tadbirlari to'g'risida” 2018-yil 20-dekabrdagi PQ-4069-son qaroriga
4. 2020 yil 21 oktyabrdagi PF- 6091son “Eksport faoliyatini moliyaviy qo'llab-quvvatlashni yanada kengaytirish chora-tadbirlari to'g'risidagi” farmoni.
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 6 oktyabrdagi VMQ- 601 son “Eksport va investisiyalarni rivojlantirish masalalari bo'yicha hukumat komissiyasi to'g'risidagi” qarori.
6. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021 yil 7 sentyabrdagi PF-6303 son “Eksportchi korxonalarni rag'batlantirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlari to'g'risidagi” farmoni
7. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha harakatlar strategiyasini kelgusida amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risidagi 15.08.2017 yildagi F-5024-son farmoyishi

8. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Yangi O'zbekistonning 2022–2026-yillarga mo'ljallangan taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi farmoni, PF-60-son

9. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston - 2030" strategiyasi to'g'risidagi 11.09.2023 yildagi PF-158-son farmoni

10. Rakhimov E.N. "Scientific-Theoretical and Practical Aspects of Increasing the Tax Potential in Ensuring the Economic Security of the Regions." International Journal of Multicultural and Multireligious Understanding 8.12 (2021): 216-226.

11. Rahimov, E. N. "Factors Affecting Economic Security." International Conference of Economics, Finance and Accounting Studies. Vol. 2. 2024.

12. "The Impact of Free Trade Agreements on Export Growth: A Case Study of the ASEAN Economic Community" by Dr. Maria Garcia and Dr. Ahmed Khan

13. Rahimov, E.N. "Ensuring The Well-Being of The Population Through Macroeconomic Stability and Economic Development." International Conference of Economics, Finance and Accounting Studies. Vol. 2. 2024.

14. Rahimov, E. N. "Regional Economic Security and Its Main Features." EUROPEAN JOURNAL OF BUSINESS STARTUPS AND OPEN SOCIETY 4.2 (2024): 100-107.

15. Rakhimov Eshmurad, Normuradovich. "Issues of Strengthening the Economic Security of the Region." International Journal on Economics, Finance and Sustainable Development 4.10 (2022): 35-41.